Text: Andrea Míčková

CHRÁNIT A NECHAT ŽÍT

Památková péče nemusí z města dělat skanzen. Ideálně má chránit jeho paměť a současně mu nechat prostor k životu. Kauzy Nového Hlaváku a Výtoňského mostu ale ukazují, jak těžké je domluvit se na tom, co má zůstat, co se může změnit a kdy už je na tuhle debatu pozdě.

Nový Hlavák měl být projektem, který hlavní nádraží konečně vytáhne z podzemí. Cestující měli po příjezdu do metropole místo podchodů a eskalátorů znovu vidět město, Fantova budova se měla vrátit do hry jako přirozená dominanta nádraží a Vrchlického sady přestat působit jako zanedbaný pás mezi halou a magistrálou.

Cena za tuhle proměnu ovšem nebyla nízká. Vítězný architektonický návrh dánského studia Henning Larsen Architects počítal s demolicí velké části odbavovací haly ze sedmdesátých let – stavby, kterou jedni vnímali jako překážku nádraží odpovídajícímu současnému stylu života, zatímco druzí jako jednu z nejdůležitějších realizací poválečné architektury v Praze. I proto tenhle ambiciózní plán narazil na pražskou realitu, kdy se o tom, co je hodnotné, začalo diskutovat až ve chvíli, kdy byl na stole výsledek mezinárodní soutěže. Tu město vypsalo v roce 2022, o rok později porota vyhlásila vítěze a krátce poté Ministerstvo kultury ČR uvedlo, že stávající hala je součástí kulturní památky. Místo plynulého rozvíjení projektu tak architekti začali hledat kompromisy v jiné právní a památkové realitě, než pro kterou návrh vznikal.

Zhrzené ego

Takový paradox přitom v metropoli není výjimkou. Výtoňský železniční most měl sice památkovou ochranu už od roku 2006, jeho špatný technický stav a chybějící třetí kolej ale donutily město i Správu železnic situaci radikálně řešit. Na konci roku 2022 vzešel ze soutěžního dialogu vítězný návrh studia 2T engineering, jenž doporučil provést tříkolejné přemostění tak, že se historické nýtované oblouky přesunou o kousek dál po proudu a nově poslouží jako lávka pro pěší a cyklisty.

Pak ovšem přišla vlna odporu, petice a loni v létě i zásadní stanovisko UNESCO. Ministerstvo dopravy nakonec původní směr opustilo ve prospěch památkářské varianty, kdy se historický most nákladně opraví na svém místě a třetí kolej vyřeší stavba nového, samostatného přemostění.

Architekt Jaroslav Wertig ze studia A69, který u Výtoně zasedal v porotě jako nezávislý expert, a v případě Nového Hlaváku celé mezinárodní porotě dokonce předsedal, vnímá podobné situace jako selhání respektu k odbornému konsenzu. „Není korektní, aby výsledky architektonických soutěží, přestože jsou u nich památkáři od tvorby zadání až po účast v porotách, tyto instituce delegitimizovaly v momentě, kdy se svými představami v širší diskuzi s ostatními experty neuspěli. Takové vítězné návrhy prostě nenaráží na památkovou ochranu, ale pouze na zhrzené ego těch, kteří nemají dostatek pokory, aby se cítili být jedněmi z účastníků celého procesu, ale rádi by se viděli jako jeho arbitr," říká architekt.

Výsledky soutěží podle něj reprezentují multidisciplinární dohodu, která má k širšímu společenskému zájmu mnohem blíž než úzký pohled památkového úřadu. „Soutěž na Nový Hlavák byla zaměřená na komplexní řešení celého městského prostoru, nejen samotné nádraží. Jako klíč k jeho vyřešení se ukázalo odstranění parkoviště pro zhruba 150 aut, kvůli kterým jsou desetitisíce cestujících každý den odsouzeni pohybovat se pod zemí, bez přirozeného světla a větrání. Jasně, že když nové odbavovací hale přizvedneme strop, promění se. Ale opravdu je její historickou podstatou dělat z cestujících krtky?" nešetří Wertig kritikou.

Systémové vakuum

Otázka, proč velké městské projekty v Praze pravidelně končí paralyzujícím konfliktem na poslední chvíli, přitom směřuje k tomu, jak dnes funguje památková péče. Ideál je jasný. Podle Ondřeje Boháče, ředitele Institutu plánování a rozvoje hl. m. Prahy (IPR), musí být úspěšná památková péče ve 21. století především předvídatelná, dobře odůvodněná a srozumitelná širší veřejnosti.

„U nás je častý přístup, kdy se soustředíme pouze na zachování fyzického stavu stavby nebo místa. To bývá obtížně dosažitelné, pokud potřebujeme zároveň zachovat nebo zlepšit funkci stavby a adaptovat ji na nové potřeby z hlediska kapacity, bezbariérovosti či moderních technologií," vysvětluje Boháč, který vidí řešení v radikální změně postupu už na samém počátku přípravy velkých investic.

„Zásadní je, aby orgány památkové péče předem připravily věcný popis historických hodnot území i s určením jejich priorit. Architekti tak od počátku vědí, co chránit, a návrhy lze objektivně posuzovat podle předem známých kritérií. Současná praxe, kdy památkáři reagují až na hotový návrh, totiž vede k subjektivním interpretacím," upozorňuje šéf IPR.

Že kauzy jako Výtoňský most nebo hlavní nádraží odhalují spíš než věcný dialog systémové vakuum, si myslí také architekt, urbanista a ředitel Národní kulturní památky Vyšehrad Petr Kučera. Podle něj jde v obou případech spíš o napětí mezi částí veřejné správy a zájmovými skupinami než o reálný problém, jak spojit historii s potřebami současnosti. „Je to smutná ukázka toho, že nemáme správně nastavený systém rozhodování a vyvažování veřejných zájmů, leckdy z podstaty věci protichůdných. Chybí nám jasné vymezení kompetencí a odpovědností," říká odborník, podle kterého se pak ze zajímavých urbanistických témat stávají politické šrapnely a diskuze se posouvá tam, kde už věda a rozum nemají šanci uspět.

Dogma vs. realita

Jak se střet mezi ochranou a každodenním fungováním města promítá do praxe, ukazují i zdánlivé drobnosti. Spolek Městem na kole nedávno upozornil, že památkáři zablokovali realizaci výškově oddělených cyklopásů před hlavním nádražím. Výsledkem je, že cyklisté v místech budoucí nadřazené cyklotrasy pojedou buď přímo ve vozovce s auty, nebo na chodníku mezi chodci.

Časté je podle IPR také odmítání pražských památkářů umísťovat lavičky nebo stromy v ulicích s odůvodněním, že tam dříve nebyly. Ondřej Boháč upozorňuje, že z pohledu péče o památky je nutné chránit historické hodnoty, ale současně je vyvažovat investicemi do ulic, mostů či parků. „Ve většině projektů je totiž možné respektovat obojí, to se ale nemusí vždy projevit pouhým zachováním prostředí v neměnné podobě," dodává.

Světové přístupy k památkovým hodnotám jsou totiž mnohem pestřejší – od využití autentických materiálů novou formou přes stavby vzhledově totožných replik novými technologiemi až po doplňování historických objektů jasně odlišenými současnými konstrukcemi. Nebo lze jít cestou zachování autentického života a využívání místa. Estate se pokusil zjistit, jak by ochrana památek měla ideálně vypadat z pohledu památkářů, ale na zaslané otázky do uzávěrky čísla nedostal odpověď.

Podmínky k odvaze

Naděje, že se situace v Praze změní, přitom existuje. Změnu filozofie, po které architekti léta volají, by mohla přinést novela stavebního zákona a zákona o památkové péči. Památka podle ní nemá být statickým reliktem minulosti, ale živou součástí prostředí. Ochrana památkových hodnot navíc nemá automaticky stát nad jinými veřejnými zájmy a úředníci by měli nově více poměřovat i rozvoj, infrastrukturu nebo potřeby vlastníků a uživatelů.

Tak, aby se skoncovalo s plošnou konzervací a mohly vzniknout další odvážné realizace, jako je sídlo Lasvitu v Novém Boru nebo vestavba koncertního sálu do karlovarských Císařských lázní. Česká praxe přitom ukazuje, že architekti spojení starého a nového umí. Petr Kučera připomíná třeba konverzi bývalých jatek v Ostravě, rekonstrukci zříceniny paláce hradu Helfštýna, Kunsthalle Praha na Klárově nebo veřejná prostranství v centru města Brna.

„Péče o památky, jejich adaptace pro nové účely a spojování s moderní architekturou se za posledních třicet let výrazně posunula správným směrem. Dohnali jsme Západ a rozhodně se nemáme za co stydět," říká. Otázka tak nezní, jestli Praha umí chránit své dědictví a zároveň se rozvíjet, ale jestli to dokáže domluvit dřív, než je na stole petice a zákopová válka. ●

Světové přístupy k památkovým hodnotám jsou mnohem pestřejší – od využití autentických materiálů novou formou přes stavby vzhledově totožných replik novými technologiemi až po doplňování historických objektů jasně odlišenými současnými konstrukcemi.